Shagufta Tabasum
شگفتہ تبسم
Assistant Professor Deapartment of Punjabi
اسسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی
G.O.V.T Graduate College for Women Shahkot
گورنمنٹ گریجوایٹ کالج برائے خواتین، شاہ کوٹ
Ghulam Mustafa
غلام مصطفیٰ
Lecturer Department of Punjabi, Literature and Culture
لیکچرار، شعبہ پنجابی زبان، ادب تے رہتل
University of Sargodha
یونیورسٹی آف سرگودھا

فقیر فیصل آبادی دی جیون کتھا تے لکھتاں دی جان پچھان

Introduction to the biography and books of Faqeer Faisalabadi

Abstract:

Faqeer Faisalabadi is one of the few poets of the Punjabi language who is known in academic literary circles for his simple language and poetry related to Punjabi culture. His poetry holds a special place in Punjabi language and literature. In this research article, the interviewee himself has created an article on the life of Faqeer Faisalabadi through interviews and research.It provides information about 4 books of Faqeer Faisalabadi and information about his life.

پنجاب دی دھرتی ماں نے بڑے بڑے سور میاں نوں جنم دتا اے۔ صوفیاں ولیاں دی زبان نے علم و ادب دے میدان وچ وڈیاں زباناں دا مقابلہ کیتا۔ ایس زبان وچ لکھن والیاں ودھ چڑھ کے ایہدے ادب وچ حصہ پایا، اوہ ادب بھاویں نثری ہووے بھاویں شعری۔ فقیر فیصل آبادی

ہوریں وی ایس دھرتی دے اک مہان شاعر تے ادیب نیں۔ اوہناں داناں علمی ادبی حلقیاں وچ کسے وی تعارف دا محتاج نہیں۔ اوہناں دیاں ہن تائیں ۴ کتاباں چھاپے چڑھ چکیاں نیں۔

"فقیر فیصل آبادی دے دادا جی داناں محمد بوٹا اے۔ اوہ پاکستان بنن توں چھے مہینے پہلاں ای جلندھر توں اپنا ٹبر لے کے پاکستان دے موجودہ علاکے گوجرہ دے اک پنڈ نور پور بستی چک نمبر ۲۴۲ گ ب کھدر والا روڑ وچ آن وسے۔ ایتھے آ کے اوہناں دکان بنائی تے اپنے ٹبر دی کفالت کیتی، پاکستان بنیا تاں اوہناں نوں ۲ کلے زمین مل گئی۔ فیر دکان دے نال نال واہی دا کم وی شروع کر دتا۔ محمد بوٹا ہوراں دے چار پُتر تے چار دھیاں سن۔ سب توں وڈے پُتر دا ناں فضل دین، دوجے عنایت محمد، تیجے محمد طفیل تے چوتھے محمد اسماعیل سن"۔ (1)

فقیر محمد، محمد بوٹا دے سب توں وڈے پُتر فضل دین دی اولاد نیں۔ اوہ وی اپنے پیو نال واہی دا کم کر دے سن۔ جد کنبہ ودھیا تاں ٹھیکے تے زمین لے کے واہی بھیجی دے کم نوں ہور اگانہہ ٹور لیا۔ فضل دین اک محنتی تے نیک انسان سن۔ فضل دین دی اک دھی تے اکو پتر سی۔ فقیر محمد حالی نکے ای سن کہ ایہناں دے والد وی ایس دنیا توں چلانا کر گئے تے محمد بوٹا ہوراں ایہناں دی ماں عزیزاں بی بی دا نکاح سب توں نکے پُتر محمد اسماعیل نال کر دتا۔ محمد اسماعیل وچوں وی اک ددھی تے اک پتر اے۔ فقیر محمد ہوریں پنڈ نور پور بستی چک نمبر ۲۴۲ گ ب وچ ۱۹۴۸ء نوں فضل دین دے گھر جمے۔ فقیر فیصل آبادی ہوراں دا اصل ناں فقیر محمد اے تے تخلص فقیر فیصل آبادی اے۔ اپنے تخلص بارے اوہناں اک دلچسپ گل سنائی، آکھدے نیں

"جدوں میں باقاعدہ ادبی حلقیاں وچ بیٹھن لگ گیا، شاعراں ادیباں نال میری ملاقات ہوون لگ پئی تے بہت سارے دوستاں تخلص رکھن بارے آکھیا۔ میں اپنے محترم دوست اخلاق حیدر آبادی نال مشورہ کر دیاں آکھیا پئی میرا ناں فقیر محمد اے جے ایہدے اگے اک فقیر ہور لگ جائے تاں فقیر محمد فقیر تخلص ڈھیر سوہنا لگو گا۔ اوہناں آکھیا: نہیں۔۔۔ انج نہیں ہو سکدا۔ کیوں جے ڈاکٹر فقیر محمد فقیر پہلاں

شاعر ہو گزرے نیں، جیہناں نوں بابائے پنجابی وی آکھیا جاندا اے۔ تسیں فقیر فیصل آبادی رکھ لو۔"(2)

فقیر فیصل آباد ہوراں سکولی تعلیم تن جماعتاں تائیں حاصل کیتی۔ اوہ دسدے نیں پئی اوس ویلے پڑھائی لکھائی ول ماپے بہتا دھیان نہیں دیندے سن سگوں پُتر نوں ہنر سکھاونا بہت اہم سمجھیا جاندا سی۔ میں جِناوی پڑھنا لکھنا سکھیا اے، ایہہ سارا اپنی مدد آپ دے تحت سکھیا اے۔ پڑھائی نہ کرن پاروں اپنے مترئے پیو محمد اسماعیل ہوراں نال واہی دا کم کرن لگ پئے۔ پنڈاں وچ ایہہ کم سکھنا سکھاوناں نہیں پیندا سگوں دیکھا دیکھی آجاندا اے۔ محمد اسماعیل ہوراں آکھیا، منڈیا جے کوئی ہنر سکھ جائیں تاں ساری حیاتی موج کریں گا۔ اوہناں فقیر ہوراں نوں لائل پور(فیصل آباد) اپنے اک عزیزدی صوفے بناون والی دکان اُتے چھڈ دتا۔ فقیر ہوریں تھوڑے دِناں وچ ایہہ کم سمجھ گئے تے چھیتی ای آپ صوفا بناون لگ پئے۔ ایہناں نہ صرف آپ ایہہ کم سکھیا سگوں اپنے بھراواں تے ہور انگ ساکاں دے منڈیاں نوں وی ایہہ کم سکھایا۔ پوری حیاتی ایسے کم نوں روٹی ٹکر ذریعہ بنائی رکھیا۔ فقیر فیصل آبادی دا ویاہ نسیم اختر ہوراں نال ۱۹۶۲ء وچ ہویا۔ فقیر فیصل آبادی ہوراں دے ۳پُتر تے ۴ دھیاں نیں۔ پتراں وچوں وڈے شاہد فاروق، دوجے عابد فاروق تے اوس توں چھوٹے زاہد فاروق نیں۔ بھیناں وچوں وڈی طیبہ کوثر، دوجی طاہرہ کوثر، تیجی شاہدہ کوثر تے چوتھی شازیہ کوثر نیں۔

جدوں اوہ فیصل آباد دے مشہور صوفہ بناون والیاں وچوں اک بن گئے تاں اوہناں نوں مسقط جا کے کم کرن دا آکھیا گیا۔ ۱۹۸۰ء توں ۱۹۸۴ء تائیں مسقط رہے۔ آن کے فیصل آباد گھر بنا کے اپنا سارا ٹبر فیصل آباد لے آندا۔ ایس دوران ایہناں دے وڈے بھائی سعودیہ سن، اوہناں دے آکھن تے اوہ ۱۹۸۵ء وچ سعودیہ چلے گئے تے ۲۰۱۶ء وچ ایتھوں ہمش لئی واپس آ گئے۔ دسدے نیں پئی ایہناں ۳۲ سالاں وچ دو چار سالاں مگروں تن یا چھ مہینیاں لئی چھٹی آندے رہے تے آ کے کسے نہ کسے دھی پتر داویاہ کر دینا یا چھٹی تاں لے ہوندی سی جدوں کوئی ایس دنیا توں چلانا کر جاندا سی۔

ادب ول رجحان:

اوہناں دی حیاتی بظاہر ڈھیر مصروف و کھالی دیندی اے پر ایہہ ریت رہی اے جدوں وی رب ایس دنیا اُتے کوئی اُچے خیالاں والا بھیجدا اے تاں اوہنوں اپنے ولوں صلاحیتاں وی عطا کردا اے۔ اوہ ریڈیو یاں ٹی وی اُتے جدوں پنجابی گیت سندے دل وچ شوق اُٹھدا ئی کیوں نہ اوہ وی انج دے گیت لکھن تے ۱۹۹۹ء وچ پہلی وار گیتاں دی کتاب لکھی۔ اوہ دن بڑا خوشی دا سی جدوں پہلی کتاب ''درد غماں دیاں ہولاں'' چھاپے چڑھی تے ایہنوں علمی ادبی حلقیاں وچ چوکھی پزیرائی ملی۔ ''درد غماں دیاں ہولاں'' وچوں اک شعر

لُٹیا سی مینوں تیرے سوہنے شباب نی
ہویا تینوں ویکھنے نوں دل بے تاب نی(3)

فقیر محمد ہوریں دسدے نیں پئی ''انج تے میری سارے پنجابی شاعراں ادیباں نال پنجابی سانجھ اے تے میری پہلی ترجیح ہوندی اے پئی میں پنجابی کلام نوں ضرور پڑھاں۔ ایس توں اڈ میری رہنمائی تے صلاح مشورے لئی جیہناں ادبی بیلیاں دا ساتھ رہیاں اوہناں وچوں اخلاق حیدر آبادی، ڈاکٹر ریاض شاہد، اے ایچ عاطف تے ڈاکٹر اظہار احمد گلزار میرے ادبی دوست نیں۔ فیصل آباد وچ پنجابی ادبی سیوک دے چھتر چھاویں ہون والے مشاعریاں وچ اپنا کلام سناوندے رہندے نیں۔ اوہناں اپنی گل بات وچ دسیا اے

''جدوں میں سعودی عرب ہُندا سی، اوتھے ہر مہینے دی پہلی جمعرات نوں اک بیٹھک لگدی سی جتھے اڈو اڈ شاعر اپنا اپنا کلام سناوندے سن۔ جیہناں وچ پاکستانیاں توں اڈ بھارتی شاعر وی ہوندے سن۔''(4)

فقیر فیصل آبادی پنجابی زبان دے اوہناں دردی تے من موہنے شاعراں وچوں نیں، جیہناں اپنی شاعری نوں لوکائی دے نانویں لایا اے۔ اوہناں اپنی شاعری وچ ہوکے، ہانواں، کرلاٹاں، ہجر تے وچھوڑا، دکھ درد، آساں اُمیداں تے غماں توں خوشیاں دی تاہنگ نوں موضوع بنایا اے۔ اوہناں دیاں لکھتاں ایہہ نیں۔ ''درد غماں دیاں ہولاں''، فقیر فیصل آبادی دی مڈھلی کتاب اے۔ ایہہ پہلی وار ۱۹۹۹ء نوں سنگت پبلی کیشنز فیصل آباد توں چھاپے چڑھی۔ ایہدے کُل ۸۰ صفحے نیں۔ ایس کتاب

وچ اوہناں پنجابی گیت اُلیکے نیں۔ اوہناں اپنے جذبات، خیال تے احساس نوں شعراں راہیں سامہنے لیناداا اے۔ ایس کتاب وچ عشق، محبت، محبوب دی تاہنگ، سوانیاں دے اپنے پردیسی محبوب لئی جذبات تے ہور بتھیرا کجھ موجود اے۔ اوہ لکھدے نیں

شام پیندیاں ای سجناں تیری یاد ستاوے
ہر ویلے منگدی دعاواں ماہی چھیتی گھر آوے
کالی رات مینوں ایہے سپ وانگوں پئی ڈنگے
تیرے باہجوں کلے ماہی گھڑی اوکھی بڑی لنگھے(5)

فقیر فیصل آبادی دی دوجی لکھت "نت اُڈیکاں" اے۔ ایہہ کتاب پہلی وار جون ۲۰۱۱ء وچ سنگت پبلی کیشنز فیصل آباد توں چھاپے چڑھی۔ ایہدے کل ۱۲۸ صفحے نیں۔ ایہدے وچ دیباچہ "اپنے ولوں" دے عنوان ہیٹھ فقیر فیصل آبادی ہوراں آپ اُلیکیا اے۔ ایس توں بعد چھ مضمون ہور ادبی دوستاں بیلیاں دے نیں اوہناں نت اڈیکاں تے ایہدے شاعر بارے گل بات کیتی اے۔ ایس کتاب دی شاعری حمد، نعت تے ماں دی شان توں شروع ہوندی اے۔ ایہدے وچ ۹۷ غزلاں شامل نیں۔

مکھڑا تیرا تکن دے لئی
ترسے اکھیں نُور وے ماہیا
تیرے باجھوں دل دا شیشہ
ہو گیا چکنا چور وے ماہیا(6)

فقیر فیصل آبادی ہوراں دی تیجی کتاب اے۔ ایہہ لکھت پہلی وار ۲۰۱۴ء وچ ڈیزائن گروپ پبلشرز فیصل آباد توں چھاپے چڑھی۔ ایہدے کل ۱۲۸ صفحے نیں۔ گیتاں اُتے اُسری ایہہ کتاب پنجاب دے وسنیکاں دی بھرویں نمائندگی کردی وکھالی دیندی اے۔ ایہدے وچ اُلیکے گیت عام بندے دے دل دیاں سدھراں تے سداواں نظریں آوندیاں نیں۔ ایس توں اڈ فقیر فیصل آبادی دے گیت پنجابی ادب وچ اُچی تھاں ملی کھلوتے نیں۔

اُس دے اکھر موتیاں ورگے اُس دے بول سوادی جی
جت لئی بازی شعراں دے وچ "ناز مظفر آبادی" جی
نیلم کنڈے وسدے نے غزلاں داہار پرویا جے
اوہدے مٹھے پانی وانگوں اُس وچ پیار سمویا جے(7)

فقیر فیصل آبادی دی شاعری دی کتاب اے۔ایہدے وچ حمد تے نعت توں بعد ۶۳ غزلیات،۲۱ گیت تے اک نظم شامل اے۔ایس کتاب دے کل ۱۵۲ صفحات نیں۔ایس کتاب نوں لائل پور پبلشرز ،فیصل آباد والیاں پہلی وار اکتوبر۲۰۱۸ء وچ چھاپے چاڑھیا۔ایس کتاب دا ہن تائیں اکو ایڈیشن چھاپے چڑھیا اے۔پنجابی غزل گو شاعراں کول بڑے سادے تے دل نوں موہ لین والے جذبے ہوندے نیں جیہناں نوں فقیر فیصل آباد ہوراں موضوع بنایا اے۔

کیہڑی گلوں بھلیوں مینوں دس اڑیا
قسماں نہ توں توڑ نبھائیاں بے دردا
میرے خلاف اے کس نے چٹھیاں لکھیاں نیں
ہتھے میرے ساریاں آئیاں بے درا(8)

فقیر فیصل آبادی پنجابی زبان و ادب دے کامیاب تے جدید شاعراں وچوں اک نیں۔اوہناں دی شاعری دا نویکلا بیانن ڈھنگ اوہناں نوں دوجے نکے وڈے شاعراں نالوں وکھ کردا اے۔جتھے وی پنجابی شاعراں دا تذکرہ کیتا جائے گا،اوتھے فقیر فیصل آبادی داناں لے بنا گل پوری نہیں ہووے گی۔ڈاکٹر اظہار احمد گلزار ہوراں اوہناں دی موت دی خبر دیندیاں ہویاں دسیا:

"فقیر محمد عرف فقیر فیصل آبادی ہوریں ۲۰ جولائی
۲۰۲۰ء نوں ایس دنیا فانی توں چلانا کر گئے۔اوہناں
دے ایس دنیا توں ٹر جاون نال اوہناں دے سارے
سنگی بیلی تے رشتے دار سوگ وچ سن۔"(9)

فقیر فیصل آبادی ہوریں اک گھنی شخصیت دے ملک سن،اوہناں دی شاعری نوں پنجاب تے پنجابوں باہر دے علمی ادبی حلقیاں وچ جانیا پچھانیا تے سراہیا جاندا سی۔اوہناں پنجاب دی وسوں تے لوکائی نال جڑے جذبیاں نوں اپنی شاعری راہیں ساہمنے لیاندا۔انج اوہ نہ صرف فیصل آباد سگوں پورے پنجاب دی زبان بن گئے نیں۔

References

1. Conversation, Faqeer Faisalabadi, 14 July, 2018.
2. Ibid
3.Faqeer Faisalabadi, Dard Gamaan Diyan Holaaan, Faisalabad:Sngat Publication ,1999, p:9
4.Conversation, Faqeer Faisalabadi, 14 July, 2018
5. Faqeer Faisalabadi, Dard Gamaan Diyan Holaaan, Faisalabad:Sngat Publication ,1999, p:9
6. Faqeer Faisalabadi, Nit Odeekaan, Faisalabad:Sngat Publication ,June 2011, p:50
7. Faqeer Faisalabadi, Hanjo Moti, Faisalabad: Design Group Publishers,2014, p:35
8. Faqeer Faisalabadi, Mela Char dinaan da, Faisalabad: Lyallpur Publishers ,2014, p:65
9. Conversation, Dr.Izhar Ahmad Gulzar, 20 July 2020